

Pozsgay háta mögé rejtőzködni, hogy esetleg fölfogja a későbbi ütéseket, mert tudtuk, hogy nem sokat ér a háta, abban az időszakban különösen nem. Mint ahogy nem akartuk zászlóként, lobogóként sem Pozsgay Imrét. Inkább arról volt szó, hogy el kellett dönteni, valamiféle látványos, ellenzéki megmozdulást csinálunk — és ehhez sem kedvünk, sem időnk nem volt —, vagy pedig fegyvert gyűjtünk. Ezt is hamar elvetettük, hiszen ez is nagyon rossz irányba vezetett volna. Maradt az, hogy az alkotmányt, az akkori jogszabályokat betartva, annak minden lehetőségét kimerítve kezdjünk el szervezkedni a fennálló társadalmi rendszer ellen. Az én értelmezésemben ez történt az első lakiteleki találkozón. Amikor is sikerült azokat a bizonyos képzelt falakat lebontogatni közöttünk. A második után már valóságos falak voltak, ott már ütköztünk.

Vásárhelyi Miklós: Csak egy pillanatra szeretnék ehhez hozzászólni, hiszen Bíró Zoltán és Lezsák Sándor gondolatilag ugyanazt fejezte ki, és én teljes mértékben megértem ezt a gondolkodást. Ami nekem személy szerint rosszul esett akkor, és repedést jelentett az addigi nagyon-nagyon szoros és baráti, mondhatnám, bizalmas viszonyunkban, az az volt, hogy mindezeket a dolgokat, amiket most elmondtak, akkor előtte, mondjuk egymás közt, nem beszéltük meg. Ez egyik olyan tényező lett volna, amely csökkenthette a feszültséget, és talán sok mindent meg is lehetett volna érteni és érteni. Én abban látom a bajt, hogy engem, ilyen formában ez váratlanul ért. Nem láttam a magyarázatát, nem találtam ki, hogy mi a ti gondolatotok között, és ennek az eljárásnak csak a diszkriminatív oldalát láttam, csak ebből vontam le a következtetéseket. És a következtetés, amit levontam, gondolom, sem akkor nem nagyon tetszett nektek, sem ma nem tetszik, de azok között a körülmények között én nem láttam más megoldást. Ugyanakkor ismétlem, a ti politikai megfontolásaitokat megértem, hiszen a joggal radikálisnak ítélt *Társadalmi szerződés* akkor nyáron először írta le és mondta ki, hogy Kádárnak mennie kell. Én megértem, hogy egy olyan találkozó, amelyre Pozsgay Imre személyében meghívjátok a párton belül lévő, de mégis vezető személyiséget, s ahol azok vannak jelen, akik azt mondják, hogy Kádárnak mennie kell, akkor nem látszott politikailag megvalósíthatónak. Amit én hiányolok, az az, hogy erről közöttünk nem esett szó.

Lezsák Sándor: Két mondatot ehhez a történeti hűség kedvéért, bár nyilván a történelmi hűséget is sokféleképpen fogják majd értelmezni. Az egyik: Dénes János idézte ott a lakiteleki találkozón, hogy Kádárnak mennie kell. Ez elhangzott. A másik pedig az, hogy előző este én fölhívtalak téged telefonon, mert nagyon rossz kedvűen hallottam, hogy nem jössz el erre a találkozóra. És akkor — ez nyilván nem telefonátéma — a lumbágódra hivatkoztál, hogy amiatt nem tudsz eljönni. Bár én éreztem, hogy politikai lumbágóról van szó. Megvallom őszintén, nekem nagyon fáj, hogy nem voltál akkor ott. S arra gondoltam, az előtte való napokban tisztáztátok ezt a szervezők valamelyikével.

Vásárhelyi Miklós: Ez nem történt meg.

Rózsa Péter: Van egy feltevés, amit egyre többet lehetett hallani a pártok alakulásával kapcsolatban. S erre talán Pozsgay Imre tudna igennel vagy nemmel válaszolni. Volt-e akár a párt reformszármány, akár a központi bizottságon belül, Grósz-Berecz oldaláról olyan szándék vagy sugallat, hogy különböző kis politikai pártok szerveződjének? Történtek-e lépések ennek érdekében?

Pozsgay Imre: Semmi ilyen nem volt. Semmi.

Rózsa Péter: Akkor ez egy spontán folyamatnak tekinthető.

Pozsgay Imre: Biztos, hogy nélkülük és akartuk ellenére történt.

Lengyel László: Igaza van Bíró Zoltánnak,

hogy részben Lakitelek indított el egy ilyen szerveződési folyamatot. Kétségtelen tény, hogy például a Szabad Kezdeményezések Hálózata, amely bizonyos értelemben előképe volt a Szabad Demokraták Szövetségének, egyfajta reakciót is jelentett a Demokrata Fórum megalakulására. Én azonban azt hiszem, hogy ez a törekvés akkor már jelen volt a társadalomban. Abban egyetérték, hogy valószínűleg ilyen gyorsasággal nem kellett lezajlania a pártosodásnak, de a kikristályosodási folyamatok már megkezdődtek. A demokratikus ellenzék már hosszabb idő óta törte a fejét, hogy valamilyen módon megszerveződik. Ugyanígy, ebben az időszakban, éppen ezen az őszön jelentek meg a későbbi Fidesznek az aktivistái, akik akkor még nem döntötték el, hogy milyen fiatal demokrata szervezetet alakítanak, de már megvoltak a mozgalmuk csírái. Ezt egy pozitív folyamatnak kell felfognunk; volt egy versenyszerű helyzet, de én úgy vélem, hogy még majdnem egy éven keresztül ezek a csoportok elég jól együtt tudtak működni egymással, és még elég hasznos átjárhatóság volt az egyes csoportok között. Hadd tegyek még egyet hozzá, mert tényleg nem lennének tisztességesek, ha nem ismernék el, hogy nemcsak az ellenzéki csoportoknak, hanem a párton belül lévő, még csak nem is egy reformszármány, hanem különböző reformcsoportok szerepe nem volt lebecsülhető, és azoknak is

megvolt a maguk története. A reform amelyeknek különböző találkozóit volt, alább ugyanakkora hatást gyakoroltak a záló közvéleményre, amelynek megnyerőül is éppúgy célul tűzte ki a Demokrátum, mint a Hálózat vagy a Fidesz.

Pozsgay Imre: Azzal nincs vitám, amivel László elmondott, meg amit most tam. Az előbb elhangzott egy kérdés, hogy kezdeményeztek pártszerveződések. Hát idő mennyire felgyorsult, annak ábrázolom csak el, hogy ilyen nem volt Lakiteleken, Lakitelek után még jó ideig. M 1989. február 10–11-i központi bizottságteljes határozatban mondta ki, hogy a társadalmi rendszer oldalára áll. Így történtek a dolgok.

Vásárhelyi Miklós: Nemsokára túl lesz a választásokon, és én nagyon-nagyon kíváncsi vagyok, hogy ne a történelmi múltból, hanem a problémákról tudjunk így egymással beszélni, mint ahogy most, este beszélünk. Eleget nyes és eléggé rázós problémákról.

Rózsa Péter: Az az érzésem, hogy most mádszor is eljött az a pillanat, amikor el kell indítani egy újabb beszélgetést. Nagyon köszönöm, hogy befáradtak, s leültek asztal mellé.

(Szerkesztő: Kóthy Judit. Szerkesztő-műsor: Rózsa Péter. Gyártásvezető: Bodnár Gyula. Készítő: Baló György.)